

Rolf Lindborg

Tala-förbi-varandra-hetens problem

*skugglös slingrar sig misstagens väg
på jorden det främmande djupet
betraktad av solens asketiska öga
och horisonter medfödda blindhet*

Erik Lindegren

I sitt svar på mitt inlägg om Heidegger (FT 1982:1) skriver Richard Matz (FT 1982:2), att jag bättre borde ha läst de paragrafer i *Varat och tiden* som handlar om Descartes och därefter attackerat honom, Matz, för att han hade tolkat Heideggers framställning ”på ett onöjaktigt sätt”.

Richard Matz har obetingat rätt: det står hos Heidegger i själva verket inte alls så som Matz i sitt första inlägg påstod att det gör. Detta första inlägg var verkligen, som Matz själv skriver, ”minst sagt slarvigt”. Likaså håller jag med Matz när han säger, att vad vi behöver inte är ”någon ny undergörande färdigsydd bruksanvisning, utan något slags islossning ur den tänkandets låsthet vi har råkat in i” och att *Varat och tiden* bör inbjuda till ”fortsatt spörjande, däremot inte till pedantisk imitation”.

Jag anser också, uppriktigt sagt, att den som i detta fall har försökt spörja är jag.

I stället för att svara på mina frågor om vad Heidegger kan ha menat med den eller den termen ägnar sig Matz åt tal om ”något slags kramp-
artat heideggerkomplex” hos mig och menar att jag ”håller styvt” på någonting som han kallar ett ”rent kvantitativt, cartesianskt dualistiskt tänkande”, och om den cartesianska läran om kropp och själ påstår Matz att jag ”alltjämt” håller den för ”obestridd” (det skall väl vara ”obestriddlig”).

Men detta är väl ändå för befängt! I andra skrifter än den bok om Descartes, som Matz av någon anledning nu drar in i heideggerdiskussionen, har jag försökt utreda frågor som har med Platons idélära att göra och med Thomas ab Aquinos ”bevis” för att kättare bör avrättas och med Johann Keplers astrologi, och mycket annat. Men inte har jag väl fördenskull – käre Richard Matz! – velat framstå som en som håller

styvt på platonismen och på inkquisitionen och på horoskopmakarnas påståenden? (Men det är klart att *Discours de la méthode* ligger närmare vad jag tror på än vad *Timaios* och *Summa theologiae* gör.)

Beträffande Heideggers terminologi så förstår jag mycket väl, att det kan finnas nya erfarenheter och nya upplevelser och idéer som man måste skapa nya ord för att uttrycka. Jag förstår mycket väl att ett språk som har skapats av tider präglade av helt andra erfarenheter än våra kan vara för trångt vad gäller ordförråd och kanske också syntax, att det kan behöva berikas med eller ersättas av ord och vändningar som ingen förut använt. Men man bör väl ändå ha rätt att fråga vad de nya orden betyder utan att genast behöva bli diagnosticerad som en människa med "komplex" och som en som håller styvt på en filosofi som sedan århundraden är vederlagd?

På tal om min bok *René Descartes*, som Matz alltså nu drar in i diskussionen, säger han att jag på ett ställe "markerat Gud som den yttersta vidmakthållaren av själen, inte av materien".

Efter kontroll av vad jag skrev kan jag konstatera, att min text tyvärr faktiskt kan tolkas så som Matz gör – vad *det* nu kan ha med Heidegger att göra! Jag har råkat rita ett diagram så, att Matz' tolkning alltså är fullt möjligt, fast jag mycket väl vet, att enligt Descartes endast Gud är en "substans i egentlig mening" medan materien och de ändliga andarna – alltså änglarna och människosjälarna – inte existerar "självständigt" utan endast tack vare Guds ständiga bistånd. Min text *kan* missuppfattas, och den missuppfattas av Richard Matz. Kanske en liten illustration till vad jag skrev i mitt förra inlägg!

Det är inte så, som Matz antar, att jag menar att man *bör* försöka missförstå nya läror och teorier, och jag har naturligtvis inte heller försökt det i detta fall, utan vad jag velat ge är ett råd, som bygger på viss forskning i filosofi- och vetenskapshistorien, inte minst rörande vad som händer under epoker när radikalt nya tankar och teser presenteras. Räkna med att bli missförstådd av många, Richard Matz, när du presenterar den för Sverige radikalt nya heideggerianismen! Tror du att aristotelikerna på 1600-talet gjorde sitt bästa för att förstå cartesianismen när den var ny? Tror du att upplysningsfilosofer kring 1800 bjöd till för att tolka den nya romantiska filosofin så välvilligt som möjligt? Eller att den analytiska filosofin hundra år senare i allmänhet möttes med så välvilliga tolkningsförsök som möjligt från den tidens idealister?

För att kunna hoppas bli förstådd bör du anstränga dig för att uttrycka dig så klart, att du inte *kan* missförstås av kritiker som *försöker* visa att Heidegger är obegriplig. Det är som när du lämnar in din inkomstdeklaration. Du skall inte tro att du kan formulera dina avdragsyrkanden lite ungefärligt, eller med termer hämtade från *Varat och tiden*, i hopp om att

taxeringsnämnden nog ändå skall anstränga sig för att tolka allting till det bästa, dvs till det för *dig* bästa. Det går inte till på det viset.

Det finns en sak i Descartes' filosofi som jag håller styvt på och det är den första regeln i avhandlingen om metoden att söka sanningen och vägleda sitt vett (1637): Att aldrig godta något som sant, om jag inte tydligt inser att det är det, det vill säga att omsorgsfullt undvika överilning och förhastade slutsatser, och aldrig tro på något i mina omdömen annat än det, som framstår så klart och distinkt för min själ, att jag inte har någon orsak att betvivla det.

Vad menas, närmare bestämt, med "i-världen-varo" och "i-förväg-framför-sig-varo", och vad menas närmare bestämt med "tillhandshet" och "förhandenhet"? Uttrycker termerna kanske en verklighet så långt ifrån den vanliga, att de inte går att översätta till vanliga ord? Eller skall de läsas som orden i en dikt, kanske en surrealistisk dikt, och inte som begrepp i ett teoretiskt resonemang? Många har ställt liknande frågor, men jag har aldrig sett något bra svar. Det är bättre att tända ett litet ljus än att förbanna mörkret – dvs att förbanna de förstockades "komplex".

Är t ex hammarens "tillhandshet" precis detsamma som att den är ett verktyg att slå i spik med, och är dess "förhandenhet" precis detsamma som att den rätt och slätt är en metallklump med ett träskafat på, eller har dessa ord någon djupare och förnämligare innebörd? Kan man inte vara en fysiker eller kemist som undersöker metallklumpens väg- och mätbara egenskaper samtidigt som man likt snickaren då och då använder den att slå i spik och krossa tummen med? Att Heidegger menar att det är viktigare att veta hur lång en väg *känns*, när man går på den, än att veta hur lång den *är*, i kilometer, det tror jag mig ha förstått. Men varför man skall behöva uttrycka detta på följande djupt fördunklande sätt begriper jag inte, och än mindre begriper jag varför kilometertalet på bilens vägmätare tydligen inte *alls* skall räknas till det som är "till hands":

Det som är till hands i omvärlden är ju inte för handen för en från tillvaron dispenserad evig betraktare, utan det påträffas i tillvarons kringsynt ombesörjande alldaglighet. På sina vägar och stigar förflyttas tillvaron inte såsom ett förhandenvarande kroppsligt ting en viss sträcka i rummet, den "äter inte kilometer", utan närmande och avfjärrningen är alltid ett ombesörjande vara till det närmade och avfjärrade. En "objektivt sett" mycket längre väg kan vara kortare än en "objektivt sett" mycket kortare, som kanske är en "suckarnas gång" och för den skull förefaller oändligt lång. Det är emellertid först i sådant "förefallande" som den rådande världen egentligen är till hands (*Varat och tiden* I:142).

Vad tjänar ett sådant ordsvall till? Ingen kan väl ändå påstå att lantmätarens eller kartografens kunskap om förhandenvaron av de kilometer av

väg består av är helt oviktig i jämförelse med en på vägen vandrande filosofers subjektiva förnimmelse att vägen är lång ibland och kort ibland? Taxichaufförens åsikt om körningens längd ("förhandenheten") kan väl inte negligeras bara därför att en sovande filosof i baksätet kanske tyckt att bilen stått stilla ("tillhandsheten")? Men det kanske är så att Heideggers text inte alls skall läsas som om den handlade om vägar med asfalt på och om taxibilar, trots uttryck som "tillvarons kringsynt ombesörjande all daglighet", utan den kanske handlar om mänsklighetens vandring genom tid och evighet, den kanske inte handlar om min vandring till biblioteket om en stund, utan om meningen med min vandring från barnbördshus till grav, och om mänsklighetens öden. När Heidegger skriver "vägar och stigar" så gör jag kanske helt fel när jag tänker på smultronställena längs stigen från dasset till badstranden? Jag kanske borde tänka på "livets stigar" i stället? Det framgår i så fall inte av *Varat och tiden*.

Richard Matz skriver: Lindborg tar i sin *René Descartes* "ingen notis om det som på 1900-talet inträffat inom den teoretiska fysikens värld (i synnerhet kvantmekaniken). Dessa inte direkt dagsfärska rön undergräver ju i hög grad den cartesianska dualismen mellan själsligt och kroppsligt".

Den cartesianska dualismen skulle på sin tid rädda tanken, att människan har en odödlig själ och en vilja med vilken hon kan handla fritt, berömmas eller klandras för sina handlingar, *samtidigt* som hennes kropp är en "maskin" och en del av ett universum där alla rörelser liksom i maskinen är determinerade av lagar utan några undantag. Om kvantmekaniken vet jag inte stort mer än vad som brukar stå i populära översikter. Jag tillåter mig ändå att starkt betvivla, att det finns något annat än ett mycket avlägset samband mellan cartesianismens av samtida religion och teologi framtvingna lära om själen som en "substans" och om livsandarna och tallkottkörteln mm, och å andra sidan den nutida fysiken. Om det är så att kvantmekaniken förnekar det slag av determinism i det fysiska universum som den klassiska fysiken alltid tog för given, då motsäger den naturligtvis både vad cartesianer och äkta newtonianer på sin tid sade. Men cartesianernas tid ligger ju så långt ifrån oss!

Och om allt detta i någon rimlig mening har med Martin Heideggers läror att göra vet jag inte.